

Sayı. 15

Sene:1995-1997

İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ EDEBİYAT FAKÜLTESİ

Prof. Dr. M. MÜNİR AKTEPE'YE

ARMAĞAN

TARİH ENSTİTÜSÜ DERGİSİ

EDEBİYAT FAKÜLTESİ BASİMEVİ
İSTANBUL 1997

MEHMED ALİ PAŞA'NIN SURİYE SEFERİ ÖNCESİ
BU BÖLGEYE YÖNELİK POLİTİKASI VE SEFERİN GERİ
PLÂNINI OLUŞTURAN UNSURLAR

M. Hanefti Kutluođlu*

Mısır'ın Fransızlar tarafından işgal edilmesinden sonra (1798-1801) bölgedeki güçler dengesinde ciddi değişiklikler meydana gelmiştir. Bilhassa bu bölgede Osmanlı hakimiyetine karşı olan ve ayrıca işgalci Fransız güçleri ile çetin bir mücadeleye girişen Memluk beylerinin gücü bir hayli yıpranmıştı. Bu yüzden Fransızların Mısır'ı tahliyesinden sonra Mısır'da ciddi bir otorite boşluğu doğmuş ve bölgede Osmanlı valileri ve Memluk beylerinin güçler dengesini kendi lehlerine çevirmek için başlatmış oldukları politik bir mücadeleye sahne olmuştur. Bir müddet sonra bu mücadeleye Fransızlar'a karşı gönderilen başı bozuk kuvvetlerin içinde bulunan Mehmed Ali de dahil oldu. Osmanlı valilerinin zaaflarından ve Memluk beylerinin ihtilaflarından ve bölünmelerinden istifade eden ve bu grupları birbirine düşürmek için her türlü entrikayı ustaca çeviren Mehmed Ali, sadece bunları zayıf duruma düşürmekle kalmadı; aynı zamanda ulema ve eşrafın yardımını da temin ederek Mısır'ın gerçek hakimi gibi davranmaya başladı.

Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu siyasi ortam, Mehmed Ali'nin bu tavırlarının güç kullanarak engellenmesine uygun değildi : Bir yandan Balkanlarda çeşitli isyanlarla yüz yüze gelirken diğer yandan Rusya'nın da bir savaş tehdidini her an hissediyordu. Buna ek olarak, 1805-1806 yıllarında Vehhabilerin Hicaz'ı işgali, Mekke ve Medine şehirlerini ele geçirmesi, Devletin bu bölge-

* Yrd. Doç. Dr., İ. Ü. Edebiyat Fakültesi Arşivcilik Bölümü Öğretim üyesi.

de ne derece zayıf bir otoriteye sahip olduğunu gözler önüne seriyordu. Durumun farkında olan Bâbîâlî, Mehmed Ali ile doğrudan doğruya yüzyüze gelmekten ziyade, onu Mısır'dan uzaklaştırmak için Cidde valiliğine atamayı ve Vehhabîlere karşı kullanmayı denedi. Bu amaçla Bâbîâlî, 1805 Mayıs'ında Mehmed Ali'nin Cidde'ye tayini için Kahire'ye bir ferman gönderdi¹. Aynı sıralarda Kahire uleması ve eşrafı Mısır valisi Hurşid Paşa'ya karşı ayaklanıp yerine Mehmed Ali'yi vali olarak tanıdıklarını ilân edip², Bâbîâlî'ye bir dilekçe göndererek bu durumun resmî olarak tasdik edilmesini talep ettiler³. Bu talebi kabul eden Bâbîâlî, 9 Temmuz 1805 tarihinde, yıllık vergi ödemek ve Hicaz'daki Vehhabîlerin isyanını bastırmak kaydıyla, Mehmed Ali'yi Mısır valisi olarak tayin etti⁴.

Mısır valisi olarak atanmasına rağmen her an bu vazifeden uzaklaştırılabileceğinin farkında olan Mehmed Ali Paşa, kendi idaresinin geleceğini emniyet altına almak maksadıyla güçlü bir merkezî idare, askerî ve iktisadî yapı oluşturmak için çeşitli tedbirlere başvurdu. Böyle bir politika takip etmesinde Bâbîâlî'nin kendisine bakış tarzının önemli bir rolü vardı. Bâbîâlî, Mehmed Ali Paşa'nın valiliğini isteksiz bir şekilde tasvip etmiş ve bu tavrını gizlemekten de kaçınmamıştı. Ayrıca sürekli Mehmed Ali Paşa Vehhabîlere karşı harekete geçmesi için uyarılıyordu. Ancak o Mısır'daki durumunu emniyet altına almadan harekete geçmek niyetinde değildi. Mehmed Ali Paşa, ilk iş olarak Bâbîâlî'nin potansiyel müttefikleri durumunda olan Memluk beylerini ortadan kaldırmak için harekete geçti. 1805-1806 yıllarında Aşağı Mısır'daki Memluk beylerinin bazıları öldürüldü ve diğerleri de Yukarı Mısır'a kaçmak zorunda bırakıldı⁵. Memluk beylerinin müracaatı üzerine Bâbîâlî Selânik valisi Musa Paşa ile Mehmed Ali Paşa'nın vazife yerlerini karşılıklı olarak değiştirmeyi denedi ise de bundan bir neti-

1 R.R. Madden, *Egypt and Mohammed Ali*, London 1841, s. 2; Bâbîâlî Hariciye Nezareti, *Mısır Meselesi*, İstanbul 1334, s. 6; H. Dodwell, *The Founder of Modern Egypt*, Cambridge 1967, s. 18; A. L. es-Seyyid, Marsot, *Egypt in the reign of Muhammed Ali*, Cambridge 1984, s. 46.

2 *Mısır Meselesi*, s. 6; Dodwell, *aynı eser*, s. 19; Marsot, *aynı eser*, s. 46.

3 Marsot, *aynı eser*, s. 48.

4 Şinasi Altundağ, «İbrahim Paşa», *İslâm Ansiklopedisi*, V/2, İstanbul 1950, s. 901 ve «Mehmet Ali Paşa», *İA*, VII, İstanbul 1957, s. 567.

5 *Mısır Meselesi*, s. 6; Marsot, *aynı eser*, s. 53-54.

ce alamadı⁶. Bâbüâlî'nin Mehmed Ali Paşa'yı Mısır'dan uzaklaştırma niyeti, iki taraf arasındaki ilişkileri sadece etkilemekle kalmadı, aynı zamanda aralarında ciddi manada karşılıklı bir güvensizliğin oluşmasına sebebiyet verdi. Bununla birlikte Bâbüâlî'nin 1806'da Rusya ile savaşa girmesi, Mehmed Ali Paşa'nın uzun müddet serbest kalması ve kendi hakimiyetini tamamıyla tesis etmesi için gerekli zemini hazırladı.

Bir yandan otoritesini güçlendirmek için gerekli tedbirleri alan Mehmed Ali Paşa, diğer yandan da, Bâbüâlî'nin, kendisine Vehhabileri tedip için bir sefere çıkması hususunda gönderdiği emirleri, Devlet'in Rusya ile savaşta olmasından dolayı Mısır dışına kuvvet göndermesinin mümkün olmadığını, zira bu durumda Avrupalı güçlerden birinin Mısır'ı tekrar işgal edebileceği gerekçesiyle, yerine getiremeyeceğini ifade ediyordu⁷. Bu esnada Mehmed Ali Paşa için en önemli mesele kendi hakimiyeti önünde en büyük engel olarak gördüğü Memluk beylerini ortadan kaldırmaktı. Bunun gereği olarak 1808-1810 yılları arasında Mehmed Ali Paşa, Yukarı Mısır'daki Memluk beylerini etkisiz hale getirdi ve sonunda, Bâbüâlî'nin Vehhabiler üzerine sefer düzenlenmesi için kendisine uzun zamandan beri yapmış olduğu talebi kabul etti. Bu sefer öncesi Cidde valisi ve Vehhabiler üzerine gönderilecek ordunun komutanı olarak tayin edilen oğlu Tosun'un şerefine tertip ettiği büyük bir davette, bütün Memluk beylerini öldürttü⁸. Böylece Mısır'da rakipsiz kalan Mehmed Ali Paşa dikkatlerini Mısır dışına yöneltmeye başladı.

Hicaz seferi Mehmed Ali Paşa için iyi bir fırsat oldu. Bu sefer sayesinde sadece siyasî nüfuzunu Mısır dışına taşımakla kalmayıp, aynı zamanda Bâbüâlî ile arasında mevcut olan karşılıklı güvensizliği nisbî dahi olsa azalttı. Ayrıca henüz düzenli bir askerî teşkilât oluşturamadığı için maiyetinde bulunan başı bozuk birçok askeri, sefer sebebiyle Mısır dışına göndererek onların muh-

6 Madden, *aynı eser*, s. 3-4; A. J. Rustum, *The Royal Archives of Egypt and the Origins of the Egyptian Expedition to Syria, 1831-1841*, Beirut 1936, s. 48; M. Rifaat, *The Awakening of Modern Egypt*, London 1947, s. 20; G. Wilkinson, *Modern Egypt and Thebes*, II, London 1843, II, 534.

7 Marsot, *aynı eser*, s. 65.

8 Marsot, *aynı eser*, s. 199.

temelen sebep olacağı bazı problemlerin önüne de geçme imkânına sahip oldu.

Mısır'da güçlü bir merkezî idare ve bunu destekleyecek olan askerî ve ekonomik yapıyı oluşturma ve bunları devam ettirmenin Mısır'ın maddî ve insanî kaynakları ile mümkün olamayacağıının farkında olan Mehmed Ali Paşa yeni arayışlara yöneldi. İşte bu arayışlar onun yayılmacı politikasının temelini oluşturan esas unsurdu. Bu yüzden Mehmed Ali Paşa dikkatini bu tür kaynaklara sahip olan Suriye bölgesine⁹ yöneltti. Beklentisi aynı anda bir çok fayda temin etmektir: Öncelikli olarak bu bölgede siyasî bir nüfuz oluşturup, daha sonra da bu bölgeyi kendi idaresine dahil ederek yayılmacı politikası için gerekli olan kaynakları temin etmektir. Böylece, Bâbüâlî ile Mısır arasında da tampon bir bölge oluşturarak kendi idaresinin geleceğini bir ölçüde emniyet altına almaktı. Hicaz seferi Mehmed Ali Paşa'nın bu niyetini dolaylı olarak da olsa dile getirmesi için güzel bir vesile oldu. Ağustos 1813'te Mehmed Ali Paşa, buradan Hicaz'a sevkıyatı kolaylaştıran rahat bir yol olmasını ve bunun Dariyye üzerine saldıracak kuvvetlerin erzak ihtiyaçlarının teminini kolaylaştıracağını ileri sürerek, Suriye'nin kendi otoritesine dahil edilmesini talep etti. Ancak bu teklif Bâbüâlî tarafından reddedildi.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, Mehmed Ali Paşa, Hicaz seferinin başında, Suriye hakkındaki niyetini, yani bu bölgeyi kendi idaresine dahil etme arzusunu doğrudan doğruya Bâbüâlî'ye söylemekten ziyade, bölgenin Hicaz seferi açısından stratejik önemini dile getirerek, kendi idaresine dahil edilmesini talep etti. Mehmed Ali Paşa bir taraftan Bâbüâlî'ye karşı, böyle dikkatli ve hakkında şüphe uyandırmaktan uzak bir politika izlerken, diğer taraftan da bölgede siyasî ve ekonomik çıkarları olan Avrupalı güçlerin temsilcilerine karşı daha açık ve niyetini izhar eden bir politika takip etmeye başladı. 1811'de Mısır'daki Fransız konsolos Drovetti, hükûmetine gönderdiği bir raporda, Mehmed Ali Paşa'nın Suriye hakkındaki niyetini şöyle açıklıyordu: «*Mehmed Ali Suriye'nin*

⁹ Suriye (Bilâdü'l-arab), Şam civarı ve Lübnan'ı içine alan coğrafi bir bölgeydi. Bölgenin idarî yapısı hakkında malumat için bk. Süleyman Ebu İzzeddin, *İbrahim Paşa fi Suriya*, Beyrut 1929, s. 131; M. Ma'oz, *Ottoman Reform in Syria and Palestine, 1840-1861*, Oxford 1968, s. 32.

yönetimini arzu etmektedir. Bizzat kendisi bana, Suriye'yi, Sultan'ın hazinesine 7-8 milyon kuruş vererek, Bâbüâli'den alabileceğini söyledi»¹⁰. Aynı şekilde 1812 yılında, Mehmed Ali Paşa, İngiliz konsolos Misset'e şartlar müsaade eder etmez Filistin'i fethetme niyetinde olduğunu açıkça ifade etmişti¹¹.

Bâbüâli'nin Suriye hakkındaki talebini reddetmesine rağmen Mehmed Ali Paşa, bölgedeki valiler ve mahallî gruplar arasında çıkan ihtilâflara müdahale ediyor ve gerektiğinde Bâbüâli nezdinde teşebbüste bulunarak kendisine daha yakın gördüğü şahıs veya grubun lehine bir karar çıkmasını temin ediyordu. İşte bu şartlar altında 1821'de ortaya çıkan Mora isyanı, Mehmed Ali Paşa'ya bölge hakkındaki niyetlerini gerçekleştirebilmesi için müsait bir ortam hazırladı. Bölgede siyasi bir nüfuz oluşturmak maksadıyla Osmanlı valilerinin arasındaki ihtilâflara müdahale ve bunları tahrik etmeye başladı. İlk iş olarak öteden beri Şam eyaletine göz dikmiş olan Akka valisi Abdullah Paşa'yı bu eyaleti kendi otoritesine dahil etmek için teşvik etmeye başladı. Bu tahrik ve teşvikler neticesinde Abdullah Paşa ile Şam valisi ve Emirü'l-hac Derviş Paşaların arası bozuldu ve Abdullah Paşa, Hasiye, Raşiye ve Bekaa mukataalarını zabt etmek üzere ordular sevketti¹². Aynı zamanda, Abdullah Paşa Bâbüâli'nin gönderdiğini iddia ettiği kendisinin düzenlediği bir ferman ile Lübnan'daki Dürzilerin idarecisi Emir Beşir'e Şam üzerine yürümesini emretti ve O'nu harekete geçirdi¹³. Bu durumun Derviş Paşa tarafından Bâbüâli'ye bildirilmesi üzerine Abdullah Paşa, Akka valiliğinden azledilerek¹⁴ Akka, Halep, Adana ve Şam valilerinin komutasındaki kuvvetler tarafından muhasara edildi. Bu muhasara dokuz ay sürdü¹⁵ ve Abdullah Paşa'nın taraftarları onu terketmeye başladı. En büyük destekçi olan Emir Beşir de Mısır'a kaçıp Mehmed Ali Paşa'ya sığındı¹⁶.

10 Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 33.

11 Marsot, *aynı eser*, s. 200; Dodwell, *aynı eser*, s. 107.

12 Cevdet, *Tarih*, İstanbul 1309 (Tertib-i Cedid), XII, 74.

13 Ma'oz, *aynı eser*, s. 21.

14 Cevdet, XII, 74.

15 Cevdet, XII, aynı yer; Ma'oz, *aynı eser*, s. 18.

16 Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 39; Ma'oz, *aynı eser*, s. 19.

Bu şartlar altında Abdullah Paşa'nın Mehmed Ali Paşa'nın yardımını istemekten başka bir çaresi kalmamıştı. Abdullah Paşa'nın göndermiş olduğu mektupların neticesi olarak Mehmed Ali Paşa, Bâbiâli'ye bir mektup göndererek onun afvını rica etti¹⁷. Mehmed Ali Paşa böylece, sadece bölgedeki siyasi nüfuzunu genişletmekle kalmıyor, aynı zamanda Abdullah Paşa ve Emir Beşir'i de himayesi altına almış oluyordu. Abdullah Paşa lehine yapılan bu müracaat, Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'yi kendi nüfuz sahasına dahil etmek ve nihai olarak da bu bölgenin tasarrufunu elde etmek gibi bir politika takip ettiğinin farkında olan Bâbiâli ve Sultan'ı telaşa düşürdü. Mehmed Ali Paşa'nın Mora'da yardımına muhtaç oldukları gibi onun Arap yarımadasında da aleyhlerinde isyana sebebiyet verebileceğinin ve hac yolunu engelleyebileceğinin de farkındaydılar. Bundan dolayı, Bâbiâli, Mehmed Ali Paşa'ya karşı hemen açıkça bir tavır alınmasından yana değildi. Bu meselede daha sonra uygun şartlarda gerekli tedbirlerin alınarak halledilmesinden yana bir politika takip edilmesini istiyordu. Mehmed Ali Paşa'nın, Abdullah Paşa'nın afvını talep eden mektubu üzerine, toplanan divanın verdiği kararları bildiren Sadaret takririnde ne gibi bir politika takip edilmesi gerektiği çok açık bir şekilde şöyle ifade edilmişti :

«...ve her ne kadar el-yevm Haremeyn-i Şerifeyn taraflarının zabt ve idaresinde bulunmak cihetiyle fiilen hakkından gelinmek çaresi bulunmaz ise de, sonra hâkimâne tedbirler ile meselâ derân-ı Mısır'da bir ihtilâl peydâsıyla hakkından gelinmek...»¹⁸.

Ancak şimdilik Sultan, Mehmed Ali Paşa'nın talebine müsbet bir cevap vermeyi tercih etti ve Abdullah Paşa ile Emir Beşir afv edilerek vazifelerine iade edildiler¹⁹. Afvının karşılığı olarak Abdullah Paşa 30.000 kese ödemek zorunda bırakıldı²⁰. Bu para-

17 Başbakanlık Osmanlı Arşivi (BOA), Hatt-ı Humâyûn tasnifi (HH), nr. 20343.

18 HH, aynı vesika.

19 Rustum, *aynı eser*, s. 20-22; Abdurrahman er-Rafi'i, *Asr Muhammed AV*, Kahire 1982 (4), s. 222; Kâmil Paşa, *Tarih-i Devlet-i Âliyye-i Osmaniye*, İstanbul 1327, III, 122.

20 HH, aynı vesika. Ebu İzzeddin'e göre Abdullah Paşa tarafından öde-

nın bir miktarı Mehmed Ali Paşa tarafından Abdullah Paşa'ya borç olarak verildi. Böylece Mehmed Ali Paşa, bir taraftan Bâbüâli ile Akka valisi arasındaki ihtilâfın hallinde önemli bir rol oynarken, diğer taraftan bunun neticesinde temin etmiş olduğu siyasi nüfuza istinaden Abdullah Paşa ve Emir Beşir'in hamisi gibi davranmaya başladı.

Bu hadiseleri müteakiben Mehmed Ali Paşa, Suriye'nin bilhassa güney kesimini kendisine tabi bir bölge olarak ve bu bölgedeki gerek merkezi otorite tarafından tayin edilen idarecileri ve gerekse mahalli idarecileri kendi emrindeki vazifeliler gibi görmeye başladı. Bunun neticesi olarak Mehmed Ali Paşa, 1824 yılında Emir Beşir'e gönderdiği bir emir ile Mora'daki oğluna yardım için 4.000 asker göndermesini istedi. Kısa bir müddet sonra aynı maksat için Abdullah Paşa'dan da 10.000 asker talep etti²¹.

1825 yılında Emir Beşir ile Dürziler'in önde gelen simalarından Şeyh Beşir Canbulad arasında bir mücadele başladı. Suriye işlerine müdahale etmek için hiç bir fırsatı kaçırmayan Mehmed Ali Paşa bunun kaçırılmaz bir fırsat olduğunu fark ederek Abdullah Paşa'dan, Emir Beşir'e yardım etmesini istedi. Kendi himayesi altında kabul ettiği Emir Beşir'i Lübnan'da rakipsiz bırakmak isteyen Mehmed Ali Paşa'nın talebini kabul eden Abdullah Paşa, kendisinden Şeyh Beşir ve arkadaşlarının idam edilmesi istenince buna rıza göstermedi²². Muhtemelen kendi otoritesinin geleceğinin bölgedeki gruplar arasında bulunan dengenin devam ettirilmesi ile mümkün olabileceğinin farkında olan Abdullah Paşa, hapiste bulunan Şeyh Beşir'e dokunmadı. Fakat, Emir Beşir'in Şeyh Beşir'in idamı hususundaki ısrarlı tavrı ve Mehmed Ali Paşa'nın bunu temin için Abdullah Paşa'ya yaptığı baskı, nihayet Abdullah Paşa'nın bu baskılara boyun eğmesi ile neticelendi. Paşa, Şeyh Beşir ve el-Imad kabilesinin reislerini idam ettirdi²³. Böylece Emir Beşir Lübnan'ın tek hâkimi olarak Mehmed Ali Paşa'nın bölgeye yapmayı düşündüğü seferi mümkün kılan sebeplerin en önem-

nen miktar 6.000 kesedir (*aynı eser*), s. 57. Kâmil Paşa da Ebu İzzeddin gibi eserinde aynı miktara yer verir (III, s. 122).

21 Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 42-43.

22 Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 43-44.

23 Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 44.

lilerinden birini teşkil etti. Öte yandan, bu durum Şam vilâyetini ilhak etme niyetinde olan Abdullah Paşa ile bölgenin tamamını kendi otoritesine dahil etmek isteyen Mehmed Ali Paşa arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine sebep oldu.

Bölgede ciddi manada siyasî bir nüfuz oluşturan, önemli bir çok şahsiyetin ve grupların desteğini temin eden ve aralarındaki ihtilaflarda onların hamisi gibi davranan Mehmed Ali Paşa bölge hakkındaki niyetlerini Avrupalı güçlerin buradaki temsilcilerine açıkça ifade etmekte bir beis görmüyordu. Mehmed Ali Paşa Fransız General Boyer ile 28 Temmuz 1825'te yaptığı bir konuşmada yakında oğlunun Osmanlı Devleti ile Mısır arasında doğal sınır olan Dicle ve Fırat'a kadar ilerleyeceğini açıklamıştır. Bunun da kendisinin Mısır'daki siyasî geleceğini emniyet altına almaya matuf olduğunu belirtmiştir²⁴. Görüleceği üzere Mehmed Ali Paşa'nın önündeki tek engel Sultan'ın rızasını temin etmektir. Mehmed Ali Paşa, 1827 yılının sonunda Suriye'nin kendisine verilmesi hususundaki talebini tekrar gündeme getirerek, Mora seferindeki kayıplarına karşılık olarak kendisine verilmesini Bâbüâlî'den istedi²⁵. Mehmed Ali Paşa'nın talebi Sultan tarafından, bölgenin ona verilmesi durumunda oraya giderek Mısır'ın korunmasız ve bir yabancı saldırıya açık olacağı ileri sürülerek, reddedildi²⁶. Sultan'ın talebinin kesinlikle karşısında olduğunu farkederek Mehmed Ali Paşa aynı zamanda onun kendisine karşı tavır alabileceğinden de şüpheleniyordu. Rusya ile yapılan Edirne antlaşması Mehmed Ali Paşa'nın endişelerini daha da arttırmıştı. Artık Bâbüâlî'nin dikkatlerini Mısır'a çevirmesine mani olacak birşey yoktu. Mehmed Ali Paşa bu duruma askerî güçlerini takviye ederek ve uzlaşmacı tavrı neticesinde Fransız'larla işbirliğini yeniden kurarak karşılık verdi.

24 Abdurrahman Zeki, «Hamletti's-Şamü'l-ula ve's-saniye, 1831-1839», *Zikra el-Batali'l-Fatih İbrahim Paşa*, Kahire 1948, s. 293.

25 Yusuf Rıza, *Mısır ve Ordusu*, İstanbul 1330, s. 26; Dodwell, *aynı eser*, s. 108; Marsot, *aynı eser*, s. 218; Ahmed Seyyid Derrac - es-Seyyid Receb Haras, *Dırasat fi Tarihi'l-Mısri*, Kahire tarihsiz, s. 381.

26 Marsot, *aynı eser*, s. 218; Ömer Abdülaziz Ömer, *Dırasat fi Tarihi Mısri'l-Hadis*, İskenderiye 1983, s. 215.

Bütün bu menfi gelişmelere rağmen Bâbiâli, 1830 Haziran'ında eski Reisülküttab Pertev Efendi'yi, Bâbiâli ile Mehmed Ali Paşa arasındaki güvensizlik ve gerilimi ortadan kaldırmak, Girit'te mevcut düzeni devam ettirmek için yardımını temin etmek, Edirne antlaşmasının gereği olarak Rusya'ya ödenecek savaş tazminatına katkısını sağlamak ve ödemekte olduğu yıllık verginin miktarını artırmak maksadıyla, Mısır'a gönderdi²⁷. Mehmed Ali Paşa ve Pertev Efendi arasındaki müzakerelerin²⁸ neticesinde Girit, Mora'daki kayıplarına karşılık olarak Mehmed Ali Paşa'ya tevcih edildi²⁹. Fakat kısa bir süre sonra Mehmed Ali Paşa yüksek masraflar ve adada başka isyana sebep olacak intizamsızlıktan dolayı Girit'in idareciliğinden afv edilmesini Bâbiâli'den istedi³⁰.

Surîye'ye yönelik politikası neticesinde, bölgede ciddi bir siyasî nüfuz ve taraftar edinmesine rağmen Mehmed Ali Paşa, Bâbiâli'ye yaptığı müracaatlarından müsbet bir netice alamamıştı. Bunun üzerine politikasının son safhası olan, askerî hazırlıkların yapılması ve kamuoyunun Bâbiâli ile olan ilişkilerde meydana gelebilecek ihlâllere karşı desteğini temin edecek politikalarını uygulamaya başladı. Görünüşte dostane ilişkilere rağmen, İbrahim Paşa'nın askerî erkânın Mısır'ın Bâbiâli ile olan ilişkileri hakkındaki görüşlerini anlamaya çalıştığı, ayrıca Sultan ile ilişkilerde meydana gelebilecek ihlâller karşısında halkın tavrının lehlerinde olabilmesi için gerekli zemini hazırlamaya çalıştığı, Mısır'daki İngiliz konsolosu Barker tarafından beyan edilmiştir. Bazı kaynaklara göre bu hazırlıklar esnasında İbrahim Paşa'nın aşağıdaki ifadeleri kullandığı söylenmektedir :

27 Lütü, *Tarih*, III, İstanbul 1292, 28; Ali Fuad (Türkgeldi), «Mısır valisi Mehmet Ali Paşa», *Türk Tarihi Encümeni Mecmuası*, XVII/96 (1 Haziran 1928), 74.

28 Mehmet Ali Paşa ve Pertev Efendi arasındaki müzakereler için bk. «Pertev Efendi Layihası», *TTEM*, XVII/96 (1 Haziran 1928), 75-84.

29 A. Fuad, *aynı eser*, s. 75; Y. Rıza, *aynı eser*, s. 26-27; Lütü, III, 28; J. Barker, *Syria and Egypt under the last five Sultans of Turkey: Being experiences, during fifty years, of Mr. Consul-General Barker. Chiefly from his letters and journals* (naşiri Edward B. B. Barker), II, London 1876; er-Rafî'i, *aynı eser*, s. 217.

30 Lütü, III, 29; Kâmil Paşa, III, 121.

«Bizler Sultan'dan nasıl istifade ettik? Eğer biz istersek o bize bir yudum su vermeyebilir! Hepimiz Mehmed Ali'nin ekmeğini yemedik mi? Hepimiz onun tarafından onun çocukları olarak yetiştirilmedik mi?... Mısır onundur ve onu kılıcıyla kazanmıştır : Biz Mehmed Ali'den başka hükümdar tanımayız»³¹.

İşte bu şartlar altında Mısır 1830-1831 yılları arasında yoğun askeri hazırlıklara şahid oldu³². Şartlar Mehmed Ali Paşa'nın lehineydi. Rusya ile olan harbin bitmesine ve Yunan meselesinin halline rağmen Sultan'ın toprak kayıpları ve askeri meşguliyetleri son bulmuyordu. Fransızlar Cezayir'i işgal etmişlerdi. Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'ye yapacağı seferin arefesinde Bâbîâlî aynı anda İşkodralı Mustafa Paşa tarafından Arnavutluk'ta ve Davud Paşa tarafından Bağdat'ta başlatılan isyanları bastırmakla meşguldü ve Mehmed Ali Paşa ile mücadele edecek durumda değildi. Hatta 1831 yazında Mehmed Ali Paşa'dan Arnavutluk'taki isyanın bastırılması için yardım etmesini, asker ve harp gemisi göndermesini talep etti³³. Muhtemelen Bâbîâlî bu isyanı Mehmed Ali Paşa'nın ordularının bir kısmını Suriye'den uzak tutmak maksadıyla bir fırsat olarak gördü. Mehmed Ali Paşa Bâbîâlî'nin bu teklifini kabul etti. Bu arada, Mehmed Ali'nin âsilerle mektuplaştığı ve ittifak içinde olduğu³⁴ ve âsilerin Mehmed Ali'nin deniz yolu ile gelecek yardımlarını beklediği şeklinde söylentiler çıkmıştı³⁵. Ayrıca Mehmed Ali'nin Rumeli ve Anadolu'da halkı, Bâbîâlî'ye karşı kışkırttığı, isyan eden Mustafa Paşa'yı asker, erzak ve para temini hususunda söz veren ve niyetinin en uygun zamanda İstanbul üzerine yürümek olduğunu ifade eden mektuplar gönderdiği ileri sü-

31 Barker, *aynı eser*, s. 118; Muhammed Rifat Bey, *Tarih Mısır's Siyasi*, Kahire 1944, s. 127.

32 Barker, *aynı eser*, s. 117, 176; (Foreign Office) 78/202, Barker'ın Bidwell'e mektubu, 27 Mayıs 1831; F. O. 78/206, Barker'ın Aberdeen'e mektubu, 19 Mayıs 1831.

33 HH, nr. 20166-A; HH, nr. 20166-B; Dodwell, *aynı eser*, s. 108.

34 F. O. 78/202, Barker'ın Palmerston'a mektubu, 23 Ağustos 1831. Puryear, Mustafa Paşa'nın Mehmed Ali Paşa'nın görüşlerini öğrenmek için bir adam göndermiş olduğunu iddia eder. V. J. Puryear, *France and the Levant, from the Bourbon Restoration to the Peace of Kutiah*, Berkeley Los Angeles 1941, s. 150.

35 HH, nr. 22039.

rülüyordu³⁶. Böyle iken 1831 yazında Arnavutluk'taki isyan Osmanlı Devleti tarafından bastırıldı³⁷. Henüz bu durumdan haberdar olmayan Mehmed Ali Paşa'nın Divan'ında aşağıdaki sözleri söylediği iddia edilmektedir :

«Sultan Arnavudluk'taki isyanın bastırılmasında benim yardımımı rica ediyor. Eğer bu önemli meselede isteklerine uyarsam bana sadece Akka ve Şam Paşalıklarını değil, aynı zamanda Halep ve Bağdad'ı da vereceğine söz verdi»³⁸.

Fakat kısa bir müddet sonra Mehmed Ali'ye; artık yardımına ihtiyaç duyulmadığı bildirildi³⁹. Böylece Mehmed Ali Paşa'nın hevesi kursağında kaldı ve bölgenin kendi idarî otoritesine dahil edilmesi hususunda Bâbîâlî'ye yapabileceği müracaat için gerekli zemin ortadan kalktı.

Arnavudluk'taki isyanı müteakib Şam'da başka bir isyan vuku buldu. Bu isyan Suriye seferinin hemen arefesinde meydana gelmesi açısından büyük önemi haizdir. Bu isyanın ortaya çıkışındaki zahiri sebep Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye hazinesine gelir temin etmek için ihtisap resminin uygulamaya konmasıydı. II. Mahmud, Şam eyaletinden de vergi almakta kararlıydı ve bu kararlılığını : «İhtisab maddesinin diğer mahallerde uygulandığını, Şam halkının isteğiyle bunu terkin caiz olmadığı» ifadesiyle bildirdi⁴⁰. Âsileri takip için vazifelendirilen Selim Mehmed Paşa'nın Şam'a giderken bazı aşiretlere mensub kimseleri idam ettirmesi, sadece havanın gerginleşmesine değil, aynı zamanda Şam halkının da ürkmesine sebep olmuştu⁴¹. Selim Mehmed Paşa'nın bu katı ve Bâbîâlî'nin emrini yerine getirmedeki uzlaşmaz tavrı, 16 Eylül 1831'de Şam'da bir isyanın patlak vermesine sebep olmuştur.

Bu ihtilâlin çıkmasında Mehmed Ali Paşa'nın, oğlunun ve Akka valisi Abdullah Paşa'nın tahrikleri vardı. Zira gerek Meh-

36 Lütfi, III, 180; Kamil Paşa, III, 122; Ebu İzzeddin, aynı eser, s. 54.

37 HH, nr. 20355.

38 F. O. 78/202, Barker'ın Malcolm'a mektubu, 2 Haziran 1831.

39 HH, nr. 39768; Dodwell, aynı eser, s. 108.

40 HH, nr. 21152-C.

41 HH, nr. 21153.

med Ali Paşa ve gerekse de Abdullah Paşa bütün dikkatlerini bölge üzerine çevirmişlerdi. Bunun farkında olan II. Mahmud bir hatt-ı hümayununda : «bu Şam hadisesi yalnız ahâlinin cesâretinden olmayıp etrâfın tahrikinden meydana geldiğine şüphe yoktur»⁴²; yine başka bir hatt-ı hümayunda : «Bu Şam vak'asında bazı tarafların parmağı olduğu hâtıra geldiği gibi, caiz ki Sayda vâlisinin dahi ola. Çünkü bunlar Devlet-i aliyemizden tamamıyla emin olamayıp, daima tevehhüş üzeredirler. Bu suretle Şam eyaletinin gereği gibi nizama girdiği anda bunlara dahi zararı olacağını iyi bildiklerinden, işte o sûretlere vardırmamak için şu Şam fesâdının îka edilmiş olması câizdir» diyerek hadisenin içyüzüne ne derece vakıf olduğunu ifade ediyordu⁴³.

Nitekim Abdullah Paşa, Şam'ı ele geçirmek istediğinden dolayı isyanı bastırmak şöyle dursun, bilakis teşvik ve yardımda bulunuyordu⁴⁴. İbrahim Paşa'ya gelince, o da bir yandan seferin son hazırlıkları ile uğraşırken diğer yandan da gizlice Şam'daki adamları ve Şam eşrafından bazılarıyla mektuplaşıyordu⁴⁵. Büyük bir ihtimalle İbrahim Paşa güçler dengesinin eskiden beri bölgeyi kendi idarî otoritesine dahil etmek isteyen Abdullah Paşa'nın lehine bozulmasına mani olmak ve bölgedeki isyanın ve hoşnutsuzluğun devamını temin maksadı ile bu isyana karışmıştır. Tabii ki böylece düşündüğü Suriye seferi esnasında askerî açıdan kendisi için en ciddi tehlikeyi oluşturacak bölgedeki diğer Osmanlı askerî birliklerinin de isyanın bastırılması ile meşgul olması seferin selâmeti açısından çok önemliydi.

Şam isyanının ve civar bölgelerde benzeri durumların meydana gelişinin⁴⁶ eş zamanlı olması ve isyan haberinin Mısır'a ulaşması üzerine hemen Suriye seferinin başlatılması, bütün bu işlerin belli bir plân dahilinde icra edildiğinin ve bunlarda Mısır'luların dahlinin bulunduğu açık birer göstergesidir.

Bâbıâli muhâsara altında bulunan Selim Mehmed Paşa'ya yardım edilmesini, civardaki Osmanlı valilerinden istedi. Akka va-

42 Lütfi, II (1291), 207.

43 Lütfi, II, 204.

44 Ebu İzzeddin, aynı eser, s. 65.

45 HH, nr. 21141-S, 21142-R.

46 HH, nr. 21141-S.

lisi Abdullah Paşa Suriye seferini bahane ederek yardım göndermedi. Bâbîâli, aynı şekilde Halep kaymakamı Mehmed Paşa'dan da bölgeye asker göndermesini talep ettiyse de, o da kendi bölgesindeki karışıklıklardan dolayı yardım edemedi ve Selim Mehmed Paşa muhasaraya tek başına karşı koymak durumunda kaldı⁴⁷. Netice olarak merkezî idarenin aczinden dolayı müessir bir tedbir alamayan II. Mahmud, isyanın Devlet-i aliyyeye karşı olmayıp, tahrikler ve Selim Paşa'nın keyfi muamelelerinden meydana geldiği neticesine vardı. Hacı Ali Paşa, 15 Kasım 1832 tarihinde Şam'a ulaşan bir fermanla Şam'a vali tayin edildi. Yeni valinin tayini ile şehir halkı için genel bir afv ilân edildi ve böylece isyan sona erdi⁴⁸.

Mehmed Ali Paşa'nın (1831) Suriye seferi öncesi bölgeye yönelik yayılmacı politikasına paralel olarak bu bölgeyi oldukça cazip kılan ve 1831 seferinin geri plânını oluşturan birçok ekonomik, siyasî ve askerî sebepler vardı. Verimli topraklarına rağmen Mısır tabii kaynaklar açısından kendi kendine yeten bir memleket değildi. Özellikle, Mehmed Ali Paşa Mısır'ın mamûllerini nakletmek için inşa edilen ticarî gemilerin yapımında kullanılan kereste, ayrıca yakıt ve mangal kömürü temininde zorluklarla karşılaştı. Ne Sudan ne de Hicaz bölgesi bu gibi eksikliklerin temininde yardımcı olabilirdi. Fakat kereste ve mangal kömürü Suriye ve Karaman bölgesinden temin edilebilirdi⁴⁹. Bundan başka, Mehmed Ali'nin maden kömürü, bakır ve demire ihtiyacı vardı. Ne Mısır'da ne de Sudan'da bulunmayan bu madenler onun silah, patlayıcı madde ve top imal eden fabrikalarında önemli miktarlarda kullanılıyordu. Ancak bunlar da Suriye'den temin edilebilirdi⁵⁰.

Mısır tarım arazilerinin işlenmesinde ve aynı zamanda Mehmed Ali Paşa'nın silâhlı kuvvetlerinde istihdam edilecek insan gücünü temin etmekte de yetersizdi. Takip edilen askere alma po-

47 HH, nr. 21153-E.

48 HH, nr. 20250-A.

49 Suriye'nin kereste kaynakları hakkında fazla bilgi için bk. Rustum, *aynı eser*, s. 64-66.

50 A. J. Rustum, «The Struggle of Mehemet Ali with Sultan Mahmud II and some of its geographical aspects», *Notes prepared for the International Geographical Congress of Cairo (1925)*, s. 19-20; er-Rafi'i, *aynı eser*, s. 220.

litikasının ve Mehmed Ali Paşa'nın Hicaz, Sudan ve Mora seferlerindeki insan kayıplarının neticesinde bölgenin zirai ve sınaî teşebbüsleri kesintiye uğradı. Buna ek olarak bazı Mısırlı çiftçiler topraklarını terkedip Mısır'dan kaçtılar⁵¹. Tabii ki bu durum mevcut tarım arazilerinin bir kısmının işlenememesine sebep oldu. Ayrıca ordusu için gerekli olan askeri temin işinde umduğunu bulamayan ve bu açığını Sudan vasıtasıyla telafi etmek isteyen Mehmed Ali Paşa burada da büyük bir hayal kırıklığına uğradı. Bütün bunların neticesinde nüfusunun içinde önemli miktarda cengaver unsurlar bulunan Suriye'ye dikkatini yöneltti⁵².

Mehmed Ali Paşa'nın sadece Navarin'de kaybettiği donanmasını yenilemek için değil, aynı zamanda mevcut zirai, sınaî ve askeri teşebbüsleri devam ettirebilmek için önemli para kaynaklarına ihtiyacı vardı. Suriye'nin zirai ve ticarî zenginlikleri Mehmed Ali Paşa'nın bu açığını kapatma ve gelirini artırma noktasında ciddi bir alternatif oluşturuyordu. Suriye hali hazırda Mısır'ın ihtiyacı olan zeytin, pamuk, ipek, tütün, sabun, şarap, at ve Orta Asya, Çin ve Hindistan mamullerini temin ediyordu⁵³. Bütün bunların ötesinde, Suriye, Mısır ürünleri için iyi bir pazar olmasının yanı sıra, Doğu Akdeniz ticaretini kontrol etme gibi bir özelliğe de sahipti.

Ayrıca Suriye'ye hakim olmanın Mehmed Ali Paşa'nın askeri ve politik emniyetini artıracakını belirtmek gerekir. Mehmed Ali 2 Haziran 1832'de kapı kethüdası Necib Efendi'ye yazdığı bir mektupta Şam'ın ilhakının Mısır'ın emniyeti açısından çok önemli olduğunu belirterek bu hususa dikkatleri çekmişti⁵⁴. Mehmed Ali'nin Sina çölündeki sınırı kontrol etmesi oldukça zordu ve bu sınır vasıtasıyla Paşa'nın şahsî düşmanları, askere alınmaktan kaçan Mısır yerlileri rahat bir şekilde Suriye'ye sığınıyorlardı. Ayrıca Suriye mükemmel bir engel ve Mısır için stratejik bir tampon bölge olma yani Anadolu ile Mısır arasında tabii bir sınır oluşturma özelliğine sahipti. Sultan ve Mehmed Ali arasında vuku bulacak muhtemel bir mücadele esnasında Suriye'nin yüksek dağ silsileleri,

⁵¹ H. A. B. Rivlin, *The Agricultural Policy of Muhammed Ali in Egypt*, Cambridge-Mass., 1961, s. 90-91, 204.

⁵² Rustum, *The Royal Archives*, s. 69.

⁵³ Rustum, *aynı eser*, s. 75; Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 52.

⁵⁴ Rustum, *aynı eser*, s. 78; Abdurrahman Zeki, *aynı eser*, s. 300.

dar geçitleri ve derin vadileri güneye doğru olacak Osmanlı ilerlemelerine mani olabilirdi. Son olarak da, Suriye sahillerine hakimiyet denizyolu ile yapılacak saldırılarda Mehmed Ali Paşa'nın Mısır'ı savunmasını kolaylaştırabilirdi. Bu hakimiyet, Suriye'ye bir deniz üssü kurulması ve bunun da Kıbrıs veya Girit'te kurulacak ikinci bir üs ile takviye edilmesiyle gerçek şeklini alabilir ve Mısır müdafaasında hayati bir ehemmiyeti haiz olabilirdi⁵⁵. Bütün bunlara ek olarak, Mehmed Ali Paşa'nın Hicaz'da oluşturduğu hakimiyetin Osmanlı nüfuzundan uzaklaştırılması ve böylece kesinleşmesini temin için Suriye'nin hakimiyeti elzemdi.

Yukarıda ifade ettiğimiz sebeplere ek olarak, Mehmed Ali Paşa'nın Mısır valisi olarak atanması ile başlayan ve her geçen gün artarak, sonunda uluslararası bir mesele haline dötüşen Mısır meselesinin patlak vermesine sebebiyet veren en önemli etkenlerden biri olan, Bâbüâlî, Sultan ve Mehmed Ali Paşa arasındaki münasebetlerdeki karşılıklı güvensizlik ve gerginliği zikretmek gerekir.

İlişkilerdeki gerginlik Navarin hadisesinden sonra iyice artmaya başladı. Mehmed Ali Paşa ise, ordularını Sultan ile ihtilâfa düşmeden Mora'dan geri çekmenin yollarını arıyordu. Gerek kendisinin, gerekse İbrahim Paşa'nın Bâbüâlî'ye yapmış olduğu müracaat neticesiz kaldı⁵⁶. Mehmed Ali Paşa'nın önündeki tercih oldukça zordu : Bir tarafta İbrahim Paşa ve ordusunu sefalet içinde Mora'da bırakmak, diğer tarafta ise müttefik kuvvetlerin Mora'yı bir an önce boşaltması için yapmış oldukları baskılara ve Sultan'ın rızasını almaksızın hareket etme durumunda onun memnuniyetsizliğine sebep olmak vardı. Bâbüâlî'ye yaptığı müracaatlardan bir netice alamayan Mehmed Ali Paşa, sonunda müttefik kuvvetlerin yetkilileri ile görüşüp Mora'yı tahliye etmeyi kabul etti. Tabii ki Mehmed Ali Paşa bu kararını alırken hem II. Mahmud'un Mora'nın terk edilmemesi hususundaki kararını ihlâl etti, hem de Sultan'ın rızasını almamaksızın bu tahliye işlemini gerçekleştirdi⁵⁷.

55 Rustum, *aynı eser*, s. 80.

56 Lütüfi, II, 3-4.

57 Barker, *aynı eser*, II, 90; M. William, *The Ottoman Empire 1801-1913*, Cambridge 1913, s. 102.

Mora'daki askerlerini tahliye ettikten sonra Mehmed Ali Paşa daha rahat davranmaya başladı. Daha önce belirttiğimiz gibi, Mora seferindeki kayıplarına karşı Suriye'nin kendisine verilmesini isteyen Mehmed Ali Paşa'nın talebi, Bâbüâlî tarafından kabul edilmişti. Bu durum karşısında da Mehmed Ali Paşa taahhütlerini iblâl etmeye başladı ve 1828-29 Osmanlı-Rus harbinde daha önceden göndermeyi taahhüt ettiği askerî yardımı göndermedi⁵⁸. Karayolu ile asker göndermenin zorluğu, Mısır'da altının değerindeki düşüşü, sahip olduğu deniz ulaşım vasıtalarının yetersizliği, Mısır ve Suriye'de veba hastalığının vukuu gibi bahaneleri⁵⁹ ileri süren Mehmed Ali Paşa tahhüdüne karşılık olarak 25.000 kese yardım göndermekle yetindi⁶⁰.

Karşılıklı iyi niyet ifadelerine ve Bâbüâlî tarafından ilişkilerin iyileştirilmesi maksadıyla gönderilen heyete rağmen ilişkilerdeki mevcut gerginlik sürüyor; hatta her geçen gün artıyordu. Mehmed Ali Paşa, bir yandan son hızla silâhlaniyor, bir yandan da Devlet dahilinde vuku bulan çeşitli isyanlara karışmaktan da geri kalmıyordu. İşte bu şartlar altında, Suriye seferi arefesinde zaten fiilî bir çekişme vardı ve yukarıda zikrettiğimiz gerçek sebeplerin yanı sıra, Mehmed Ali Paşa'nın Bâbüâlî nezdinde Suriye seferini meşrû gösterecek zahirî bir sebebe ihtiyacı vardı. Mehmed Ali bu sebebi bulmakta zorlanmadı : Bu Akka valisi Abdullah Paşa ile arasındaki ihtilâftı.

1831 yılında, binlerce Mısır köylüsünün Akka valisi Abdullah Paşa'nın idaresi altındaki bölgelere kaçmasıyla birlikte, Abdullah Paşa ile Mehmed Ali Paşa arasında ciddi bir ihtilâf vuku buldu. Mısırlı köylüler, Mehmed Ali Paşa'nın ordusuna alınmaktan ve ağır vergi yüklerinden kaçmaktaydı. Mehmed Ali'nin askere alma ve ağır vergi politikası hakkındaki şikâyetler yeni olmayıp, birçok insanın köylerini terkettiği ve askerî hizmetten kaçmak için kendilerini yaraladıkları bilinmektedir⁶¹.

58 Puryear, *aynı eser*, s. 60; Mısır Meselesi, s. 10.

59 A. Fuad, *aynı eser*, s. 77; er-Rafi'i, *aynı eser*, s. 216.

60 *Mısır Meselesi*, s. 10.

61 J. A. St. John, *Egypt and Muhammed Ali*, II, London 1834, 175; Madden, *aynı eser*, s. 33; Rustum. *The Struggle of Mehemet Ali*, s. 5.

1831 senesi boyunca binlerce Mısırlı köylü el-Şarkiye bölgesinden Mısır hududunu geçerek Akka Paşalığının hududları dahilinde olan Kudüs, Nablus ve Gazze'ye sığındı⁶². Mehmed Ali Paşa Bâbiâli ve Abdullah Paşa'ya yazdığı mektuplarda bu köylülerin iade edilmesini talep etti⁶³. Abdullah Paşa, Mehmed Ali Paşa'nın bu isteğine sıcak bakmadığı ve cevaplarından birinde : «*Sultan'ın sadık tebaasınının Mısır'ı terkedip Suriye'ye girmesine mani olmaya hakkı olmadığını... Bâbiâli'nin kendisine bunları teslim etmesini emretmesi durumunda, acele olarak bunu yapacağını*» ifade etmiştir⁶⁴. Mehmed Ali Paşa, yazdığı cevabında Abdullah Paşa'yı 6000 köylüyü iade etmesi hususunda uyardı ve bunu yapmaması durumunda ise bizzat kendisinin gelip köylülerin hepsini bir fazlasıyla alacağını bildirdi⁶⁵.

Abdullah Paşa'nın Mısırlı tüccarlara karşı olan muamelesi de başka bir şikâyet kaynağıydı. Mehmed Ali Paşa Bâbiâli'ye yazdığı mektuplarından birinde bu husus üzerinde duruyordu⁶⁶. Abdullah Paşa'nın Mısırlı tüccarlardan keyfi vergi topladığını⁶⁷ ve onlara ait paraları müsadere ettiğini iddia ediyordu⁶⁸. Bunlara ek olarak da, diğer bir ihtilâf kaynağı Abdullah Paşa'nın 1823 yılında Sultan'ın afvına karşılık ödemek için Mehmed Ali Paşa'dan ödünç aldığı 11.000 kesenin ödenmesi idi⁶⁹.

Mehmed Ali Paşa'nın Suriye'ye yönelik politika ve niyetini ve bu bölgeye yapılan seferin geri plânını oluşturan sebepleri dikkatli bir şekilde tetkik ve tahlil ettikten sonra Suriye seferinin hemen öncesinde Bâbiâli'ye yapmış olduğu şikâyetlerin gerçek niyetini

62 Rustum, *The Royal Archives*, s. 25-26; St. John, II, 484; Kamil Paşa, III, s. 122; Dodwell, *aynı eser*, s. 108. Madden'e göre Abdullah Paşa'ya sığınan köylülerin sayısı 6.000 dir, (*aynı eser*, s. 5.) Er Rafi'i'nin verdiği rakam ise 5.000-6.000 dir, (*aynı eser*, s. 221.)

63 Kamil Paşa, III, 122.

64 P. Crabitte, *İbrahim of Egypt*, London 1935, s. 136-137; M. Marmont, *The Present State of the Turkish Empire*, (Trc. Frederick Smith), London 1839, s. 244.

65 Madden, *aynı eser*, s. 5; Kamil Paşa, III, 123.

66 HH, nr. 20037.

67 Dodwell, *aynı eser*, s. 108.

68 Rustum, *aynı eser*, s. 25.

69 Kamil Paşa, III, 122; Ebu İzzeddin, *aynı eser*, s. 57.

gizlemek için uydurulmuş bir bahane olduğu, açık bir şekilde anlaşılır. Bununla birlikte Mehmed Ali Paşa'nın bu şikâyetleri sayesinde Abdullah Paşa üzerine bir sefer düzenlemek için Sultan'dan izin koparmak hedefini güttüğü anlaşılmaktadır. Buna rağmen, bu husustaki talebinden bir netice alamadı. Bâbüâlî her iki tarafa da aralarındaki ihtilâfları sulh yolu ile halletmeleri gerektiğini bildiren mektuplar göndermekle iktifa etti. Mehmed Ali Paşa bağımsız davranmama ve şikâyetlerinin hallimin Bâbüâlî'ye bırakılması hususunda uyarıldı. Abdullah Paşa'ya Mısırlı tüccarları rahatsız etmemesi ve Mehmed Ali Paşa'ya hürmet göstermesi emredildi⁷⁰. Ancak, Mehmed Ali Paşa ile Abdullah Paşa arasındaki ihtilâfları teskin maksadıyla yapılan bu teşebbüsler akim kaldı⁷¹.

Netice olarak Mehmed Ali Paşa'nın 1831 Suriye seferi öncesi bu bölgeye yönelik politikası ile bu seferin geri plânını oluşturan âmiller arasında bir paralellik olduğunu söyleyebiliriz. Gerek bölgeye yönelik politikada ve gerekse bu seferin sebeplerinin temelindeki en önemli unsur, Mehmed Ali'nin takip ettiği yayılmacı politikadır. Bu politikanın bu derece ön plâna çıkması ve Mehmed Ali'nin bunu bir devlet politikası haline getirmesinin en önemli sebebi ise Bâbüâlî ile arasındaki münasebetlerdeki karşılıklı güvensizlik ve gerginliktir. Mevcut güvensizliğin müsebbibi olarak sadece Mehmed Ali Paşa'nın gayrimeşru olarak siyasi nüfuzunu artırma noktasındaki faaliyetlerini göstermek yeterli değildir. Ayrıca Bâbüâlî'nin Mehmed Ali'nin siyasi nüfuzunu artırma noktasındaki faaliyetlerini sınırlamak maksadıyla takip etmiş olduğu ve her fırsatta Mehmed Ali'nin Mısır'daki hakimiyetine son verebilmek için çeşitli siyasi manevralara başvuran politikası, merkezî idarenin meselelerin çözümündeki aczi Vehhabî meselesi ve Mora meselesi gibi hayati meselelerin hallinin Mehmed Ali'ye havale edilmesi ve karşılık olarak büyük maddî ve insan gücü kaybına uğrayan Mehmed Ali'nin umduğunu bulamaması ve bunun neticesi olarak verilmiş olan taahhütlerin ihlali de göz önünde bulundurulmalıdır. II. Mahmud'un 1827'den itibaren Suriye ve Hicaz bölgelerinde merkezî otoriteyi tekrar hakim kılma maksadıyla bilhassa vergi sistemi ve asker toplama usulündeki organizasyon

70 HH, nr. 20037.

71 Kamil Paşa, III, 123.

ve bölgelerde meydana gelen çeşitli isyanların bastırılarak merkezi idarenin tekrar ihdası, Mehmed Ali Paşa'nın endişelerini son derece artırdı. Bunları müteakib sıranın kendisine geleceğinin farkında olan Mehmed Ali, Bâbîâlî'den önce davranarak Suriye üzerine sefer düzenlendi. Başlangıç olarak sadece Sayda ve Şam eyaletlerinin kendisine verilmesini dile getiren Mehmed Ali⁷², Bâbîâlî tarafından takip edilen uzlaşmaz politika neticesinde bu fikrinden vazgeçerek Suriye'nin tamamını talep etmeye başladı. Böyle bir politikanın takip edilmesinde en önemli rolü, Mehmed Ali'nin ezeli düşmanı olan Hüsrev Paşa oynamış, II. Mahmud ve Bâbîâlî'nin böyle bir politika takip etmesinde de oldukça etkili olmuştur. Netice itibarıyla Bâbîâlî'nin hususen askerî ve siyasi zaafiyetini gözönünde bulundurmaksızın devam ettirdiği bu uzlaşmaz politika, Mehmed Ali'nin ordularının Anadolu'ya girmesi ile, mahallî bir mesele olan Mısır meselesinin uluslararası bir mesele haline dönüşmesine ve tek başına Mehmed Ali Paşa ile başa çıkamayan Bâbîâlî'nin meselenin hallini Avrupalı güçlere havale etmesine sebep olmuştur.

72 Lütfi, IV (Tarihsiz), 37.